

Розділ 10. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Л. М. ДУНАЄВА. УПРАВЛІННЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ВЛАДНО ОРГАНІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтовується зміст управління як соціальної функції, яка виявляється в організаційній діяльності. Показано, що практичне здійснення управлінських процесів залежить від соціальних умов, в яких вони відбуваються, зрілості суспільства, його технічних можливостей тощо.

Ключові слова: управління, соціальне управління, організуюча діяльність, координація, суспільний розвиток.

Обосновывается смысл управления как социальной функции, которая выявляется в организующей деятельности. Практическое осуществление управленческих процессов зависит от социальных условий, в которых они происходят, зрелости общества, его технической возможности и т. п.

Ключевые слова: управление, социальное управление, организующая деятельность, координация, общественное развитие.

In the article management is grounded as the social function which comes to light in organizing activity. Practical realization of administrative processes depends on social terms which they take place in, maturity of society, his economic feasibility and sm on.

Key words: management, social management, organizing activity, co-ordination, community development.

Управління є особливою соціальною функцією, яка виникає з потреб самого суспільства як складної саморегульованої системи і супроводжує всю історію розвитку суспільства, набуваючи політичного змісту й відповідних державних форм у соціально розшарованому суспільстві. Кожному типу соціальної організації, кожному конкретно-історичному суспільству притаманні свій зміст, свої специфічні процеси, форми і методи управління. Тому змісту управління не можна зрозуміти у відриві від середовища його існування.

Зміст управління як соціальної функції виявляється в організуючій діяльності, що досягається шляхом об'єднання, узгодження, регулювання, координації і контролю. Організація – це не що інше, як засіб досягнення мети. Вона передбачає метод, а управління виступає як засіб гармонізації суспільного розвитку. Управління лише тоді буде ефективним, коли успішно координуватимуться зусилля багатьох людей. Коли зусилля групи людей об'єднуються в систему (організацію), то створюється щось більш-менш відмінне за кількістю та якістю від усього, що притаманне простій сумі зусиль цих осіб.

Організаційна функція соціального управління нерозривно пов'язана з владно організованою діяльністю. Струнка організація неможлива без сильної волі й влади авторитету. Це означає, що управління у сфері суспільних відносин має здійснюватись на основі підпорядкованості та єдності волі учасників спільної діяльності. Управління – це планування й керівництво зусиллями людей.

Соціальне управління завжди передбачає наявність суб'єктів та об'єктів. Специфікою цих елементів є те, що суб'єктами завжди виступають люди та їх

© ДУНАЄВА Лариса Миколаївна – доктор політичних наук, професор, директор Інституту інноваційної та післядипломної освіти Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

об'єднання, а об'єктами – поведінка, вчинки і дії людей у процесі їх спільної діяльності. Саме тому галузь управління – це сфера суб'єктивної діяльності людей, яка здійснюється самими людьми і щодо людей.

Отже, управління являє собою соціальну функцію владно організованої діяльності, яка забезпечує цілеспрямованість і узгодженість спільної праці і життя людей. Управління – це насамперед організація діяльності з координації, об'єднання спеціалізованих зусиль групи людей. Системою, на думку В. Цветкова та В. Горбатенка, прийнято називати деяку сукупність елементів, що виступає у певному відношенні як щось ціле, яке не зводиться до простої суми властивостей цих елементів. Тому управління, як організуюча діяльність, – це не механічне об'єднання зусиль людей, а приведення їх до системи з якісно новими властивостями. Проте не кожна система може бути системою управління. Останній властиві причинно-наслідковий зв'язок між окремими елементами, динамізм, здатність зазнавати змін, зберігаючи свої системні властивості, спроможність до посилення управлінського діяння, зворотній зв'язок тощо¹.

У доповіді Римського клубу, опублікованій у 1990 р., А. Кінг та Б. Шнайдер термін «управління» визначають як командний механізм соціальної системи та його функціонування з метою її безпеки, процвітання, цілісності, упорядкованості та стабільного існування. При цьому обов'язково мається на увазі певна ідеологія, залежно від якої може формуватися (в умовах авторитаризму) механізм урахування волі народу і ступеня відповідальності влади².

Найважливішою характеристикою процесу управління, його змістом є мета. Власне задля досягнення певних цілей і здійснюється управління. Не можна вважати управлінням безцілля перетворення, тому що вони є беззмістовними. Оскільки змістом управління є його мета, саме зміст цілей управління і становить його сутність. Тому дуже важливо встановити, у чому полягає ця мета, чи відповідає вона закономірностям суспільного розвитку. Тільки динамічне ціле покладання і цілеспрямовані дії можуть забезпечити прогрес суспільства.

Складні системи управління в суспільстві мають бути наділені здатністю у процесі свого розвитку переходити від одного якісного стану до іншого, підтримувати динамічну рівновагу з оточенням, забезпечувати сучасне й ефективне приведення суспільства у відповідність з притаманними йому об'єктивними закономірностями і тенденціями поступального розвитку. Таким чином,

Немає суспільства як складної самокерованої системи без управління, як немає соціального управління без волі, влади, авторитету. Влада в даному разі виступає як функціональна властивість, іманентна якості соціальної організації, що реалізується через соціальне управління. Це означає, що управління у царині суспільних відносин має здійснюватися на основі підпорядкованості та єдності волі учасників спільної діяльності. Сукупна воля підпорядковує собі індивідуальні волі, владарюючий накидає свою волю підвладному, здійснюючи керівництво діями і вчинками індивідів, тобто управління людьми.

Практичне здійснення управлінських процесів залежить від соціальних умов, в яких вони відбуваються. Останні, як правило, зумовлені матеріальним рівнем життя суспільства. Оскільки ж управлінська діяльність – це суб'єктивна діяльність людей, вона залежить і від соціального досвіду, рівня культури та свідомості людей, зрілості суспільства, його технічних можливостей тощо. Отже, без управління неможливе цілеспрямоване функціонування суспільства.

Однак, як справедливо зазначає В. Граждан, «управління далеко не завжди

пов'язується з наявністю системоутворення. Формування систем відбувається лише в особливих формах взаємодії. Безперечно, будь-яке системоутворення передбачає управління, однак, не кожне управління зумовлює обов'язкове створення якої-небудь системи»³.

Управління також неможна зводити до простого упорядкування того, що є. Таке упорядкування дійсно є основою управління, але не вичерпує його, оскільки утворює лише частину цього феномену. А, як відомо, сутність завжди бідніша за зміст. Воно вміщує не тільки зміну порядку того, що є, але й проєктування нових частин та якостей в процесі розвитку, а також спрямованість на ліквідацію того, що віджило та застаріло. Тому, на думку В. Граждана, «з змістовного боку – управління є таке упорядкування змін взаємодіючої сукупності, яке здійснюється задля збереження її цілісності та рівноваги з зовнішнім середовищем. Це не окремий бік чи частина діяльності, а механізм впливу одної спільності на іншу, або цілого на частину»⁴.

Механізм спрямованого формування результату діяльності розкривається через взаємодію змісту та форми. В літературі досить часто такий механізм обмежується лише двома складовими – інформацією (змістом) та управлінням. До того ж інформація досить часто розглядається в якості функції управління. Насправді зрозуміти механізм спрямованих змін в процесі розвитку без врахування ролі та значення змісту та форми діяльності не видається можливим.

Зміст та форма виступають як два чинника соціальної діяльності. Зміст – це відношення взаємодіючих суб'єктів, яке віддзеркалене кожною з них у результатах своєї діяльності. У змісті знаходять свого відображення ті відносини між спільностями, які призвели до виникнення даних результатів. А сама взаємодія в даному випадку постає як процес обміну змістами між спільностями. Кожна з них приймає зміст від інших в ході віддзеркалення та передає їм свій зміст в ході зворотної дії (реакції). Зміст є відношення взаємодії, зафіксоване в результатах діяльності спільностей, які беруть в ньому участь. Як відношення взаємодіючих спільностей, зміст утворює кількісний бік результатів діяльності⁵.

Форма – це засіб існування змісту. Вона опредмечує зміст діяльності, робить можливим його існування як певної визначеності. Форма уявляє собою необхідний порядок взаємозв'язку предметних частин, сторін та елементів процесу діяльності. Саме форма надає найбільш повне уявлення про якісну визначеність діяльності, а зміст, проявляє себе у вигляді кількісної визначеності. Наприклад, в товарі як результаті економічної діяльності, зміст фіксується у вартості, а форма – у споживчій вартості.

Як будь-яка кількісна визначеність, зміст можна визначати та вимірювати. Основою такого вимірювання буде тривалість, тобто час, який необхідно для отримання певного результату. Отже, зміст вимірюється закономірно необхідним часом, який витрачається для отримання певного результату. Чим вище інтенсивність діяльності, тим менше часу необхідно для отримання бажаного результату, тим менше й опредмечена в ньому кількість діяльності та менше його зміст. Та навпаки, чим менша інтенсивність діяльності, тим більше часу необхідно для отримання відповідного результату, тим більше його зміст. Таким чином, між інтенсивністю діяльності та змістом існує досить жорстка та стала залежність: показник змісту будь-якого результату змінюється прямо пропорційно кількості та зворотно пропорційно інтенсивності діяльності, яка знаходить своє здійснення в даному результаті.

Отже, зміст є кількісним відношенням, яке зумовлює форму, а форма – предметною якістю, яке робить можливим реальну наявність змісту. Вони не існують одне без іншого. У взаємодії змісту та форми провідну роль відіграє зміст. Який зміст, така й форма, в межах якої форма володіє відносною самостійністю.

Складність розуміння категорії «управління», на думку В. Граждана, полягає в тому, що вона позначає процес, який породжується взаємодією спільністю, але здійснюється у сприймаючій та уявляючій собою внутрішній механізм впливу (тиску) змісту на форму. «Управління є функція змісту у взаємодії з формою. Тому чим вище та адекватніше зміст на «вході» та «виході» соціальної цілісності, тим вище та адекватніше управління, а отже, вище та якісніше форма такої цілісності»⁶.

Що являє собою механізм управління, яка його побудова? Спрямована взаємодія одної спільності на іншу або цілого на частини, як правило, проявляється у розробці схем, відповідно до яких здійснюються всі перебудови. Ці шаблони та схеми отримали назву управлінських програм, а процес їх розробки – програмування. Взаємодіюча спільнота (або ціле) програмує всі ті зміни, які відбуваються у частині, яка сприймає їх, а сама програма є певний порядок таких змін.

Управління є програмуванням змісту всіх тих змін, які відбуваються у формі конструктивних програм, в яких задається певний порядок перетворення зв'язків між частинами та елементами предметної, чуттєво сприймаємої основи діяльності. Не зміст є функцією управління, а навпаки, управління – функція змісту. Тому воно загалом залежить від змісту, повторює його сильні та слабкі сторони. Який зміст, таке й управління процесом діяльності.

Через те, що зміни у сприймаючій спільності формуються під визначальним впливом спільності, всі програми створюються також переважно від цим впливом. Однак, створюються вони самою спільністю. Це важливий момент для правильного розуміння сутності та специфіки управління. В силу того, що управлінські програми формуються самою спільністю, слідує наступне: жодній з них неможна нав'язувати ззовні «чужу», «іншорідну» програму діяльності, не можна висвободити її від необхідності самій розробляти таку програму. Тому програмування уявляє собою внутрішню якість управління будь-якою діяльністю.

Взаємодіюча спільнота для того, щоб зберегти якісну визначеність та цілісність, створює такий механізм спрямованих змін, який враховує не тільки особливості взаємодії, але й внутрішні особливості. При цьому всі внутрішні особливості трансформуються стосовно внутрішніх. Наприклад, один й той самий початок політичної кризи, або війни викликає різні пристосувальні реакції з боку різних класів, націй, соціальних груп тощо. Всі вони розробляють свої специфічні управлінські програми для пристосування. Тому визначальний вплив зовнішнього середовища ніколи не може бути розкрито як абсолютне. Воно співвідноситься з внутрішніми можливостями спільноти.

В результаті процес управління в межах конкретної спільноти в основі своїй виступає як процес самоуправління своєю діяльністю. Спільнота, як правило, здійснює визначальний вплив на формування особливостей управління в спільності, але безпосередньо весь механізм управління розробляється та здійснюється самою спільнотою. «Управління тому, – вважає В. Афанасьєв, – постає як самоуправління, саморегуляція»⁷.

Оскільки управління детермінується необхідністю підтримки цілісності соціальної спільноти та її рівноваги з сферою існування, то воно завжди має ті ж

побудову та специфіку, які притаманні діяльності даної спільноти. В силу цього управління виявляється всього лише певної моделлю (зразком) діяльності. А, як відомо, модель є не простим макетом, а аналогом будь-якого предмету чи процесу. Вона відтворює, повторює цей предмет чи процес не в статичі, а в динаміці. Управління моделює діяльність для того, щоб розробити для неї необхідні параметри, певні регулятори⁸.

Управління пронизує всю діяльність, а тому може включати в себе два різноспрямовані процеси – управління відображенням та управління реакцією. Такі два види управління вводить В. Граждан для опису форм управління. На його думку, управління відображенням спрямоване на формування оптимальної адекватної копії предмету, а управління реакцією пов'язане з розробкою адекватної зворотної дії. При цьому слід зауважити, що управління відображенням та реакцією здійснює сама спільнота за допомогою програм, що розробляються нею.

В даному випадку, якщо взаємодія набуває перманентного характеру, програми, в свою чергу, наділяються силою необхідності, яка регулює діяльність в цілому. За таких обставин, механізм управління, що складається з різних за обсягом програм, стає постійним, а саме управління – сталим та надійним, що призводить до появи законів. Отже, закони суспільного розвитку є по суті усталеними програмами діяльності взаємодіючих людських спільнот.

Як механізм упорядкування, соціальне управління формує певний порядок діяльності тієї чи іншої спільноти. Його основне завдання – розробка таких норм діяльності, за допомогою яких люди успішно перетворюють світ у відповідності до своїх інтересів.

Характеристика соціального управління буде невичерпною, якщо, по-перше, не вказати на те, що воно за умов суспільного розподілу праці здійснюється спеціальними людьми, професійними управлінцями (організаторами, керівниками, менеджерами). А по-друге, соціальне управління має ідеальну (духовну) природу. Це пов'язане з тим, що в якості специфічної форми діяльності воно розробляє ідеальні (духовні) програми, у відповідності до яких будується життя людей. Будучи особливою галуззю духовного виробництва, соціальне управління є функцією специфічних духовних організацій, що виступають в ролі органів соціального управління (державних, партійних, профспілкових, молодіжних тощо). І хоча діяльність суспільства в цілому має матеріальну природу, управління ним носить ідеальний характер. Звичайно, що управління включає тією чи іншою мірою й матеріальні елементи, але вони не відіграють в даному випадку визначальної ролі.

Таким чином, управління є особливою соціальною функцією, яка виникає з потреб самого суспільства, набуваючи політичного змісту й відповідних державних форм у соціально розширеному суспільстві. Основний зміст управління як соціальної функції виявляється в організуючій його діяльності як засобу досягнення певної мети, виступаючи як метод, у той час як управління на державному рівні управління виступає як засіб гармонізації суспільного розвитку. Управління – це планування й керівництво зусиллями людей, без чого неможливо існування ані суспільства, ані держави.

1. *Цветков В. В., Горбатенко В.П.* Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 118-119. 2. *Кинг А, Шнайдер Б.* Первая глобальная революция: Доклад Римского клуба. – М.: Наука, 2009. – 285 с. 3. *Гранже*

дан В. Д. Деятельность и управление (социологический аспект). – М.: НИИ труда, 1989. – С. 34. **4.** Граждан В.Д. Цит. работа. – С. 34-35. **5.** Там же. – С. 39-45. **6.** Там же. – С. 36. **7.** Афанасьев В. Г. Системность и общество. – М.: Мысль, 1980. – С. 208. **8.** Граждан В. Д. Цит. работа. – С. 36-37.